УДК 378-057.177:34(497.11)”1945/1946”

CERIF: H250, H260

DOI: 10.5937/AnaliPFB2002169P

Др Драган Пантић*

КО ЈЕ БИО ПРВИ ДЕКАН ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ ПОСЛЕ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Историја Правног факултета у Београду у бурном периоду непосредно након завршетка Другог светског рата није до сада детаљније проучавана. Аутор је у раду делимично осветлио тај период покушавајући да разреши дилему ко је био први декан Правног факултета у Београду након ослобођења. Према подацима из факултетских хроника, то је био проф. др Јован Ђорђевић. Међутим, у релевантној архивској грађи налазимо другачије податке, према којима је први изабрани декан Правног факултета у Београду након завршетка Другог светског рата био проф. др Милан Бартош.

Кључне речи: *Правни факултет у Београду. – Декан. – Други светски рат. – Милан Бартош. – Јован Ђорђевић.*

1. УВОД

Правни факултет у Београду је угледна високошколска установа која заслужује да њена историја буде детаљно проучена. Највећи допринос у истраживању историје Правног факултета у Београду припада бившем професору и декану Љубици Кандић, која је резултате до којих је дошла објавила у вредним монографијама под насловом *Историја Правног факултета у Београду.* Истраживања су објављена у три књиге које је издао Завод за уџбеника и наставна средства у Београду. Прву књигу проф. Кандић је написала заједно са бившом професорком тог факултета Јеленом Даниловић и она је обухватила период 1808–1905. године (Кандић, Даниловић 1997). У

* Адвокат у Великом Градишту, *dr.pantic68@gmail.com*.

другој књизи објављеној у два тома, обрађен је период 1905–1941. године (Кандић 2002). Трећа књига се бавила судбином Правног факултета у Београду у ратном периоду 1941–1945. године (Кандић 2005).

За разлику од ранијих периода који су исцрпније проучавани, историја Правног факултета у Београду у првим годинама након Другог светског рата није детаљније истраживана. Тај период је озбиљније обрађиван само у једној монографији која се бави судбином београдског и суботичког Правног факултета у ратном периоду и првим месецима након ослобођења (Симић 1996, 121–140) и једном чланку у којем се обрађује период непосредно након завршетка Другог светског рата и приказују бројне тешкоће са којима се Факултет суочавао у настојању да створи услове за почетак прве послератне школске године (Пантић 2015, 154–173).

Једна од дилема из тог периода јесте ко је био први декан Правног факултета у Београду након Другог светског рата. Одговор на то питање наизглед не би требало да представља посебну тешкоћу. У публикацији коју је факултет објавио поводом јубилеја сто педесет година од почетка рада наводи се да је декан 1945, 1945/46. године био проф. Јован Ђорђевић (Правни факултет Универзитета у Београду 1991, 85). И у следећој јубиларној публикацији факултета поводом сто шездесет пет година од почетка рада Факултета наводи се да је декан 1945/46. године био проф. Јован Ђорђевић (Јовановић, ур. 2006, 72). Најистакнутији истраживач и хроничар историје Правног факултета у Београду проф. Љубица Кандић у свом животном делу *Историја Правног факултета у Београду* забележила је податак да је професор Јован Ђорђевић био први вршилац дужности декана Правног факултета по ослобођењу, а затим први изабрани декан 1945. године (Кандић 2005, 274). На мермерној плочи у холу испред Деканата Факултета на којој су уписана имена свих досадашњих декана са годинама у којима су обављали ту функцију, налази се податак да је декан 1945/46. године био проф. Јован Ђорђевић.

Међутим, проучавајући архивску грађу о Правном факултету у Београду која се односи на прве године након ослобођења, дошли смо до неких другачијих сазнања, која могу ставити под сумњу податак да је то тачно.

2. ОБНОВА РАДА ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ НЕПОСРЕДНО ПОСЛЕ ОСЛОБОЂЕЊА

Већ првих дана након ослобођења Београда отпочело се са припремама за обнову рада Универзитета. Главни народноослободи-

лачки одбор Србије донео је одлуку 1. новембра 1944. године којом је установљена Комисија за обнову Универзитета која је имала задатак да сагледа постојеће стање на Универзитету, да води његове послове и да предузима све мере за његову обнову.[1] Истог дана Главни народноослободилачки одбор Србије је донео одлуку којом је суспендовао са дужности све дотадашње универзитетске власти: ректора, проректора, административног директора, све декане, продекане и чланове универзитетских управних тела. Пријем тог акта својеручним потписом потврдио је дотадашњи декан Правног факултета др Реља Поповић 3. новембра 1944. године.[2]

У рад обновљеног Универзитета активно су били укључени наставници Правног факултета. Комисија је одлуком од 8. новембра 1944. године за административне послове у Ректорату одредила професоре Правног факултета у Београду др Николу Стјепановића, који је имао надлежност да води опште послове Секретаријата и администрације Универзитета, и др Борислава Благојевића, који је био задужен за послове универзитетских задужбина, фондова и добара.[3] Комисија је на седници од 13. децембра 1944. године одлучила да дужност секретара Универзитета врши др Миливоје Марковић, доцент Правног факултета.[4]

На основу одлуке Главног народноослободилачког одбора Србије од 1. новембра 1944. године Комисија за универзитетске послове је на својој седници од 3. новембра 1944. године одредила др Јована Ђорђевића, да води све послове који спадају у делокруг декана тог факултета.[5] Као вршилац дужности декана, морао је да решава бројне проблеме. Зграда је у већој мери била руинирана током боравка немачке и ослободилачке војске. Наставни кадар је био ускраћен за многа значајна имена јер су неки професори стрељани за време рата од окупатора (Ђорђе Тасић и Михајло Илић), а друге је након ослобођења нова власт уклонила са факултета неки су стрељани (Илија Пржић), а други одстрањени као неподобни (Тома Живановић,

[1] Комисију су сачињавали: др Синиша Станковић, др Борислав Стевановић, др Васо Чубриловић, др Сретен Шљивић, др Баја Бајић, др Јеврем Недељковић, др Јован Ђорђевић, др Стеван Ђелинео, др Петар Колендић, др Александар Леко и др Младен Јосиповић. Архив Србије, Фонд Г–200, Ректорат Београдског универзитета, Комисија за обнову, фасцикла I, бр. 905/45.

[2] Архив Србије, Фонд Г–205, Правни факултет, Општа архива, година 1944–45, фасцикла XIX

[3] *Ibid*., одлука достављена Правном факултету у Београду дописом Комисије под бројем 8. од 9. новембра 1944. године.

[4] *Ibid*., одлука достављена Правном факултету у Београду дописом Комисије под бројем 208 од 14. децембра 1944. године.

[5] *Ibid*., бр. 686/44 одлука достављена Правном факултету у Београду дописом Комисије за универзитетске послове под ознаком „службено“ од 4. новембра 1944. године.

Александар Соловјев, Божидар С. Марковић, Тихомир Васиљевић, Адам Лазаревић итд.) Великим трудом и залагањем проф. Јована Ђорђевића задржан је већи део просторија у факултетској згради, а наставни кадар је консолидован од преосталих наставника Правног факултета у Београду и Правног факултета у Суботици, који је након ослобођења укинут, па је преостале наставнике преузео Правни факултет у Београду.

3. ИЗБОР ПРВОГ ДЕКАНА ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ ПОСЛЕ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Већ крајем августа 1945. године створени су услови да се приступи избору сталних руководстава на Универзитету и факултетима, како би се што боље припремио почетак прве школске године након ослобођења. На основу Уредбе о универзитетским властима и особљу Универзитета у Београду, Комисија за обнову Универзитета организовала је избор ректора, проректора и декана свих факултета за школску 1945/46. годину. Избор је обављен на скупу универзитетских професора и доцената 28. августа 1945. године. Први изабрани декан Правног факултета у Београду након ослобођења био је проф. Милан Бартош. Три дана касније, Министарство просвете Србије потврдило је избор проф. Бартоша за декана.[6] Истим актом је дотадашњи вршилац дужности декана проф. Јован Ђорђевић изабран за продекана за школску 1945/46. годину.

Проф. Милан Бартош је обављао дужност декана све до 10. октобра 1946. године када је на факултетском савету за декана за следећу школску годину изабран проф. др Миодраг Аћимовић. Ту одлуку је 12. октобра 1946. године потврдило Министарство просвете Народне Републике Србије.[7]

Име декана Милана Бартоша не спомиње се у факултетским аналима вероватно због тога што је претежни део школске 1945/46. године био одсутан са факултета. Професор Милан Бартош се у периоду након ослобођења земље и повратка из заробљеништва одмах јавио на дужност на Правном факултету.[8] Међутим, као експерта за међународно право нова власт га је ангажовала на државничким пословима у иностранству, тако да је продекан проф. Јован Ђорђевић

[6] Архив Србије, Фонд Ректорат Београдског универзитета, Комисија за обнову универизитета, фасцикла разно, бр. 2696/45.

[7] *Ibid*., бр. 4182/46.

[8] Проф. Милан Бартош се из заробљеништва вратио 15. априла 1945. године, а на редовну дужност на Правном факултету у Београду се јавио 16. априла 1945. године (Симић, 140).

већи део те школске године обављао послове декана. Професора Бартоша је у извођењу наставе на предмету међународно приватно право замењивао проф. Борислав Благојевић, који је те школске године предавао више предмета (римско право, наследно право, међународно приватно право, радно право).

4. ДЕЛАТНОСТ ПРОФ. МИЛАНА БАРТОША НА ФУНКЦИЈИ ДЕКАНА ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

Након избора за декана у време док је још био у земљи, проф. Бартош је био активно укључен у рад Факултета. Нарочито је запажена његова активност на пословима декана у данима пред свечано отварање Факултета, 3. новембра 1945. године, након чега је отпочела настава.[9] У том смислу су значајне биле седнице Савета Правног факултета од 25. и 29. октобра 1945. године на којима су донете све значајније одлуке у вези са почетком рада факултета. Тим седницама, на којима су усвојени наставни планови, решавани кадровски проблеми, донете су одлуке о почетку рада факултета, организацији наставе и испита и утврђивању распореда часова, руководио је проф. Бартош као декан. У неким одлукама донетим на седницама Савета факултета он је обавештавао Ректорат Универзитета и тражио инструкције или потврду одлука.

Тако је 26. октобра 1945. године упутио допис Ректорату у коме се наводи да се на седници факултетског Савета од 25. октобра 1945. године расправљало о наставницима Велизару Митровићу и Радомиру Живковићу које је изабрало Министарство просвете, а нису се одазвали позиву да се јаве на Факултет. У допису декан Бартош наводи да је проф. Митровић болестан и да се налази у Врњачкој Бањи, где је његово стално пребивалиште, те да му је упутио писмо у коме га моли да се изјасни да ли ће се јавити на дужност до почетка наставе.[10]

Истог дана декан Бартош упућује допис Ректорату Универзитета у коме наводи да је Савет факултета примио знању обавештење да је доцент Радомир Живковић одређен за сталног делегата при Међународној комисији за ратне злочине у Лондону и да ће на тој дужности бити заузет у току целог зимског семестра те моли Ректорат

[9] Свечана академија којом је обележен почетак рада факултета одржана је 3. новембра 1945. године у амфитеатру V уз присуство бројних гостију међу којима су били председници свих судова са територије града Београда и представници војних команди. Штампа је обавестила јавност о почетку рада факултета: *Политика* бр. 12130 (1945, 5) и *Борба* бр. 268 (1945, 3).

[10] Архив Србије, Фонд Ректорат Београдског универзитета, Комисија за обнову универзитета, фасцикла разно, бр. 1002/45.

да од Председништва Савезне владе – Персонално одељење прибави извештај о томе чијом одлуком је он постављен за сталног делегата у Лондону и колико ће још остати на тој дужности.[11]

Декан Милан Бартош је 30. октобра 1945. године упутио допис Ректорату Универзитета у коме их обавештава да је факултетски Савет на седници од претходног дана на предлог др Михаила Константиновића и др Милана Бартоша, једногласно изабрао Драгомира Стојчевића, асистента и докторанда права, за хонорарног наставника за предмет римско право и моли да се тај избор потврди.[12]

Професор Бартош, као декан факултета, морао је да се стара и о смештајним проблемима у згради факултета и да обезбеди довољно просторија за несметано одржавање наставе. У току рата многе факултетске зграде биле су оштећене и неупотребљиве, те је након ослобођења већини факултета било тешко да обезбеде адекватне просторије за одржавање наставе. Зграда Правног факултета је била релативно нова, грађена у модернистичком стилу и комфорна за оно време.[13] Без знатнијих спољашњих оштећења дочекала је крај рата.[14] Стога је од Правног факултета захтевано да уступи део својих просторија за потребе других факултета.[15] У допису од 26. октобра 1945. године декан проф. Бартош обавештава Ректорат да нису у могућности да удовоље захтевима других факултета јер су већ уступили сутеренске просторије које се састоје од једног амфитеатра, две семинарске собе и осам кабинета, у које је усељен Физички завод

[11] *Ibid*., бр. 1003/45.

[12] *Ibid*., бр. 1040/45.

[13] Зграда Правног факултета је саграђена у периоду 1937–1940. године, а отворена је за студенте у јесен 1940. године

[14] Унутрашњост просторија и намештај били су знатније оштећени. Након ослобођења Београда 20. октобра 1944. године у зграду Факулета уселила се најпре совјетска ослободилачка војска, која је ту боравила до 5. новембра 1944, а затим и јединице Народноослободилачке војске, које су зграду користиле као касарну. То је још више допринело да се погорша ионако лоше стање просторија које су биле руиниране и оштећене боравком немачке војске у њима. О томе да је Народноослободилачка војска додатно наносила штету згради и намештају говори и писмени акт вршиоца дужности декана упућен Комисији за обнову Универзитета у коме их обавештава да је зграда у бедном стању, да су оштећене инсталације централног грејања и канализације, да је намештај делом разнет, а војници оштећују намештај и цепају дрва по подовима, услед чега је дошло до оштећења подова у већини просторија, а у недостатку дрва и угља за огрев користе и сам преостали намештај. Архив Србије, Фонд Г–205, фасцикла XIX.

[15] Ректорат је својим актом бр. 3542 од 24. октобра 1945. године тражио да се за потребе Филозофског факултета односно смештај Географског и Педагошког института и других делова тог факултета, уступе десно крило првог спрата са два семинара, слушаоницом, амфитеатром и свим кабинетима, и просторије у приземљу и то: слушаоница, два кабинета и још две просторије поред слушаонице. Архив Србије Фонд Г–205, фасцикла XIX, бр. 974/45.

и да су у могућности да уступе још само два семинара и пет кабинета на левом крилу приземља. Тиме би на располагању Правном факултету, осим амфитеатара и слушаоница за одржавање наставе на редовним студијама, остало још седам семинара за докторски курс и посебне течајеве и 28 кабинета за наставнике, од којих би пет морало да се претвори у семинаре.[16]

Професор Бартош је у тешко време после ослобођења показао предузимљивост у руковођењу факултетом, својствену савременим менаџерима, способност да обезбеди финансијска средства за потребе факултета. Тако је омогућио да се неке од просторија, које нису биле неопходне за одржавање наставе, издају уз надокнаду, да би приход од наплаћене закупнине користио Факултет. Петог новембра 1945. године упутио је Ректорату Универзитета допис у коме их обавештава да је Омладинско фискултурно друштво „Црвена звезда“ – користило факултетску салу на име чега им је наплаћена накнада коју у прилогу достављају са предлогом да се отвори посебна партија „Накнада за употребу сале на Правном факултету“, где би се књижила наплаћена закупнина, као и она која се буде убудуће наплаћивала за коришћење сале, а прикупљени новац би се искористио за одржавање сале и друге потребе факултета.[17]

То је само део забележених активности проф. Бартоша на пословима декана факултета, на основу чега се може закључити да он није био само формално изабран за декана за школску 1945/46 годину, већ да је ту дужност обављао савесно и предано када је био у земљи.

5. СВЕДОЧАНСТВА О ИЗБОРУ ПРОФ. МИЛАНА БАРТОША НА ФУНКЦИЈУ ДЕКАНА ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

Податак да је проф. Бартош био декан у првој школској години након ослобођења потврђују у својим мемоарским записима и поједини његови савременици, тадашњи наставници Правног факултета у Београду, као што је чувени предратни правник и политичар Драгољуб Јовановић, који је након завршетка рата накратко био враћен на Правни факултет. Као хонорарни наставник др Јовановић је изводио наставу из предмета политичка економија школске 1945/46. године, након чега је био политички прогоњен од нове власти и одстрањен са Универзитета. Он у својим мемоарским записима наводи да је у лето 1946. године, у време када је стигао налог да

[16] Архив Србије, Фонд Г–205, фасцикла XIX.

[17] *Ibid*., бр. 927/45.

буде уклоњен са Факултета дужност декана вршио Јован Ђорђевић, пошто је декан Милан Бартош био заузет важнијим државним пословима (Јовановић 2008, 153) .

Занимљиво је да је у енциклопедијским издањима „*Ко је ко у Југославији*“ који су представљали неку врсту биографских лексикона живих савременика на различит начин интерпретиран део биографије др Милана Бартоша који се односи на његову дужност декана. У издању из 1957. године наводи се да је 1945. године Милан Бартош био декан Правног факултета, а од 1946. године хонорарни редовни професор (Јанковић, Милановић ред. 1957, 45). Међутим, у издању из 1970. године, за које је предговор написао управо проф. Милан Бартош, такав податак недостаје, а наводи се само да је он после рата био професор Правног факултета (Рајовић, гл. ред. 1970, 57). Српска академија наука и уметности (САНУ), чији је био редовни члан, секретар (1961–1965) и потпредседник (1965–1971), објавила је у његовој биографији податак да је 1945. године био декан Правног факултета у Београду (САНУ, 2020).

6. ЗАКЉУЧАК

Из доступне архивске грађе која се односи на делатности Правног факултета у Београду непосредно након завршетка Другог светског рата, недвосмислено произилази да је вршилац дужности декана у периоду након ослобођења, од 3. новембра 1944. до 28. августа 1945. године био проф. др Јован Ђорђевић. Њему припадају највеће заслуге за решавање бројних тешкоћа са којима се факултет суочио у тим данима да би се створили услови за обнову рада факултета и почетак наставе. Међутим, први изабрани декан Правног факултета у Београду за школску 1945/46. годину био је проф. др Милан Бартош, који је на ту функцију изабран 28. августа 1945. године. Због државничких послова у иностранству већи део те школске године био је одсутан са факултета, па је факултетом управљао продекан Јован Ђорђевић. Међутим, када је био у земљи, проф. Бартош је активно обављао дужност декана факултета. Таква активност је нарочито запажена на седницама Савета на којима су донете све значајније одлуке у вези са почетком рада факултета. Стога сматрамо да би у факултетске хронике требало уписати податак да је вршилац дужности декана 1944/45. године у време припрема за почетак рада факултета био проф. др Јован Ђорђевић, а да је први изабрани декан Правног факултета у Београду након Другог светског рата за школску 1945/46. годину, био проф. др Милан Бартош.

ЛИТЕРАТУРА (REFERENCES)

Борба. 1945. Свечана академија поводом отварања Правног факултета. 5. новембар 1945, бр. 268. (*Borba*. 1945. Svečana akademija povodom otvaranja Pravnog fakulteta. 5. novembar 1945, br. 268.)

Јанковић Славко, Михајло Милановић, ред. 1957. *Ко је ко у Југославији: биографски подаци о југословенским савременицима*. Београд: Седма сила. (Janković Slavko, Mihajlo Milanović, red. 1957. *Ko je ko u Jugoslaviji: biografski podaci o jugoslovenskim savremenicima*. Beograd. Sedma sila.)

Јовановић, Драгољуб. 2008. *Медаљони*, *књига IV*. Београд: Службени гласник. (Jovanović, Dragoljub. 2008. *Medaljoni, knjiga IV*. Beograd: Službeni glasnik.)

Јовановић, Миодраг, ур. *Сто шездесет пет година Правног факултета Универзитета у Београду: 1841–2006*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду. (Jovanović, Miodrag, ur. *Sto šezdeset pet godina Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu: 1841–2006*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.)

Кандић, Љубица, Јелена Даниловић. 1997. *Историја Правног факултета у Београду 1808–1905*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства. (Kandić, Ljubica, Jelena Danilović. 1997. *Istorija Pravnog fakulteta u Beogradu 1808–1905*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.)

Кандић, Љубица. 2002. *Историја Правног факултета у Београду 1905–1941*, *друга књига,* I–II том. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства. (Kandić, Ljubica. 2002. *Istorija Pravnog fakulteta u Beogradu 1905–1941*, *druga knjiga*, I–II tom. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.)

Кандић, Љубица. 2005. *Историја Правног факултета у Београду 1941–1945*, *трећа књига*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства. (Kandić, Ljubica. 2005. *Istorija Pravnog fakulteta u Beogradu 1941–1945*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.)

Пантић, Драган Д. 2/2015. Обнова рада Правног факултета у Београду непосредно после завршетка Другог светског рата. *Анали Правног факултета у Београду* 63: 154–173. (Pantić, Dragan D. 2/2015. Obnova rada Pravnog fakulteta u Beogradu neposredno posle završetka Drugog svetskog rata. *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu* 63: 154–173.)

Политика. 1945. Правни факултет је отпочео рад. 4. новембар 1945, бр. 12130 (*Politika*. 1945. Pravni fakultet je otpočeo rad. 4. novembar 1945, br. 12130)

Правни факултет Универзитета у Београду. 1991. *Сто педесет година Правног факултета: 1841–1991*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду. (Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu. 1991. *Sto pedeset godina Pravnog fakulteta: 1841–1991*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.)

Рајовић, Радошин, гл. ред. 1970. *Ко је ко у Југославији: југословенски савременици*.. Београд: Хронометар. (Rajović, Radošin, gl. red. 1970. *Ko je ko u Jugoslaviji: jugoslovenski savremenici*. Beograd: Hronometar.)

Симић Миодраг. 1996. *Београдски и суботички Правни факултет: 1941–1945.* Београд: Публик прес. (Simić Miodrag. 1996. *Beogradski i subotički Pravni fakultet: 1941–1945.* Beograd: Publik pres.)

Српска академија наука и уметности. 2020. Милан Бартош. *https://www.sanu.ac.rs/clan/milan-bartos/*, последњи приступ 4. априла 2020. (Srpska akademija nauka i umetnosti. 2020. Milan Bartoš. *https://www.sanu.ac.rs/clan/milan-bartos/*, poslednji pristup 4. aprila 2020.)

Dragan D. Pantić, PhD

Attorney at Law, Veliko Gradište, Serbia

WHO WAS THE FIRST DEAN OF THE FACULTY OF LAW IN BELGRADE AFTER THE SECOND WORLD WAR

Summary

In this work, the author has tried to determine who the first dean of the University of Belgrade Faculty of Law was, after the Second World War. According to official sources, the first dean was Prof. Jovan Djordjević. Studying the archival material we came to a different conclusion—that the first dean of the Faculty of Law in Belgrade after the Second World War was Prof. Milan Bartoš.

Key words: *University of Belgrade Faculty of Law. – Dean. – World War II. – Milan Bartoš. – Jovan Djordjević.*

Contribution history:
Received: 13. 4. 2020.
Accepted: 21. 5. 2020.